

Salvador Babra, llibreter, editor, antiquari i colleccionista

SEBASTIÀ SÁNCHEZ SAULEDA
Historiador de l'art

Salvador Babra i Rubinat va néixer a Manresa l'any 1874 (figura 1).¹ De jove es traslladà a Barcelona per estudiar el batxillerat i entrà en contacte amb el món de la bibliofília a través d'una tia seva que treballava al servei domèstic del colleccionista Lambert Mata i Sala (c. 1857–1931).² Contratat per Mata perquè li ordenés la biblioteca,³ al seu costat va començar a interessar-se pels llibres, especialment pels exemplars catalans i els corpus bibliogràfics, i va convertir aquests darrers en veritables eines de tre-

1. Aquest estudi és una ampliació del treball sobre la figura de Salvador Babra i Rubinat publicat al *Repertori de Col·leccionistes i Col·leccions d'Art i Arqueologia de Catalunya*, coordinat per Bonaventura Bassegoda i Francesc Fontbona des de l'Institut d'Estudis Catalans. Sánchez Sauleda, 2021b. Volem agrair al doctor Bonaventura Bassegoda l'amabilitat de fer-nos arribar la fotografia de Salvador Babra i Rubinat que acompanya aquest article, i que ens ha permès completar l'estudi del personatge.

2. Abans de morir, Lambert Mata va nomenar hereu dels seus béns artístics i literaris l'Hospital de Ripoll. Posteriorment, l'Ajuntament de l'esmentada vila es va fer càrrec dels seixanta mil volums atresorats pel colleccionista, entre els quals figuraven llibres impresos, manuscrits, pergamins, premsa, revistes, pamflets publicitaris, així com d'un fons pictòric conformat per cinquanta obres d'artistes com Antoni Viladomat (1678–1755), Eusebi Planas (1833–1897), Modest Urgell (1839–1919), Marià Vayreda (1853–1903) o Mateu Balasch (1872–1936), entre d'altres. Estradé *et al.*, 1989. Puigdemunt, 2021.

3. Salvador Babra va ser de les poques persones que van poder visitar la biblioteca de Lambert Mata en vida del bibliòfil i colleccionista. Palau i Dulcet, 1930: 1.

FIGURA 1. Salvador Babra i Rubinat (1874-1930).

ball que li serviren per formar-se professionalment.⁴

La passió que sentia per la feina propicià que el seu mentor li fes plena confiança i el destinés com a comissionat a l'estranger, amb l'encàrrec d'assistir a subhastes i tancar acords per engrandir la seva col·lecció. Babra no va desaprofitar l'oportunitat i durant els viatges aprengué els mecanismes del negoci, establí contactes amb importants cases de França, Itàlia i Alemanya, que mantingué al llarg de tota la vida, i començà a guardar mercaderia pensant en la creació d'un futur negoci en solitari.⁵

Tot i haver iniciat els estudis d'arquitectura i superar diversos cursos, la passió

per la bibliofília s'imposà i acabà abandonant-los.⁶ Aquesta decisió, unida als seus progressos professionals, feren que Lambert Mata s'adonés que no podia ensenyar-li res més i l'ajudà a obrir un negoci dedicat als llibres antics. Gràcies a l'empenta del seu mentor, l'any 1897 es va poder establir en un pis del carrer de Méndez Núñez de Barcelona, on treballava d'amagat per no haver de fer front a les càrregues fiscals i no ser denunciat a Hisenda.⁷ Els condicionants a què l'obligava aquesta situació laboral expliquen el seu caràcter desconfiat i per què mai no deixava entrar a ningú al pis, fos amic o client, la qual cosa creà una aura de misteri al voltant de la seva figura que l'acompanyà tota la vida.⁸

Durant aquests anys, fonamentals per a la seva consolidació, sempre es va mostrar més comprador que no pas venedor, i continuà formant-se de manera autodidacta a partir de la lectura de llibres com ara *España Sagrada* d'Enrique Flórez, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la literatura de Cataluña* de Félix Torres Amat o

4. Moliné, 1930: 97.

5. Palau i Dulcet, 1930: 1. Palau i Dulcet, 1935: 178. Passarell, 1949: 31.

6. Moliné, 1930: 97. Llopis, 1963: 35.

7. Palau i Dulcet, 1930: 1.

8. Palau i Dulcet, 1930: 1. Llopis, 1963: 35. A aquest caràcter desconfiat i reservat, tampoc no hi ajudava gens el fet que no gastés en publicitat ni assistís a cap de les tertúlies que de manera regular se celebraven a les rebotigues de les diverses llibreries de Barcelona.

Viaje literario a las iglesias de España de Villanueva. Aquests títols li descobriren les millors rutes peninsulars per aconseguir bones adquisicions i li donaren accés a biblioteques oblidades, com la de Benet XIII, Pedro Martínez de Luna y Pérez de Gótor (1328–1423), més conegut per l'apel·latiu de Papa Luna, o la de l'escriptor i jurista aragonès Joaquín Manuel de Moner y de Siscar (1822–1907).⁹

Els èxits assolits li van permetre de canviar de domicili i durant els primers anys del segle XX s'instal·là en un pis situat a la plaça de Sant Josep Oriol de Barcelona, just davant de l'absis de l'església del Pi. L'espai es convertí ràpidament en un *sancta sanctorum* dels bibliòfils, malgrat continuar amb la seva política de no publicar catàlegs ni rebre visites.¹⁰ Gràcies a la fama atresorada de ser bon pagador, de tenir àmplia disponibilitat per viatjar ràpidament a qualsevol indret on sorgís un bon negoci i de trobar els volums que ningú no era capaç de localitzar, entre 1900 i 1915 es convertí «en el primer llibreter d'Espanya i un des més famosos d'Europa i d'Amèrica».¹¹

L'any 1915 va abandonar la discreció que sempre l'havia acompanyat i, juntament amb Joan Baptista Batlle, llibreter d'àmplia experiència,¹² obriren botiga al número 45 del carrer de la Canuda de Barcelona. Batejada amb el nom de Salvador Babra. Llibreria Antiga i Moderna, sabem per descripcions de l'època que era «bastant espaiosa i fosca, era barrada per una mena de rebedor tancat per altes mampares [d'on] no passava ningú que no simpatitzés amb el bibliòfil»,¹³ i que no va reeixir, ja que les discrepàncies entre ells propiciaren la dissolució de la societat el 1916.¹⁴

Novament en solitari, Babra va diversificar i ampliar els seus interessos intensificant la dedicació al món de l'edició (figura 2) i a la compra i venda d'obres

9. La biblioteca que reuní Moner y de Siscar era de molt difícil accés i estava conformada per vint mil volums, que a la seva mort passaren al monestir del Pueyo de Barbastre, on desaparegueren durant la Guerra Civil. Segons Antoni Palau i Dulcet, el fet que Salvador Babra aconseguís permís per visitar-la i que el seu propietari acceptés de vendre-li alguns llibres valuosos demostra el caràcter persuasiu que tenia i la fama que l'acompanyava. Palau i Dulcet, 1935: 179. Passarell, 1949: 31.

10. Palau i Dulcet, 1935: 179. Del Puerto, 1945.

11. Moliné, 1930: 97.

12. Joan Baptista Batlle va néixer el 12 de febrer de 1869 al carrer de l'Hospital de Barcelona. Entre 1895 i 1909 es va establir al carrer de la Tapineria i, posteriorment, entre 1909 i 1914 es va instal·lar al número 66 del carrer de l'Argenteria. Palau i Dulcet, 1935: 128–129.

13. Palau i Dulcet, 1930: 2

14. Després de la dissolució de la societat, que com veiem només va durar dos anys (1915–1916), Joan Baptista Batlle va obrir una nova botiga al número 442 de la Diagonal de Barcelona.

d'art. Pel que fa als llibres, també començà a vendre els volums de l'*Enciclopedia Espasa*,¹⁵ entre desembre de 1927 i 1929 exercí de receptor de les subscripcions dels cinc volums de la *Bibliografia Espanyola d'Itàlia* d'Eduard Toda¹⁶ i adquirí volums a saldo i restes d'arxius, molts d'ells d'escàs valor econòmic i documental, que acumulava sense cap mena d'ordre tant a la rebotiga de la llibreria com al seu pis particular. Aquesta nova política empresarial va propiciar que a poc a poc la seva fama anés minvant i que, a ulls de tothom, «el Babra que només negociava amb peces de molt preu davallés a vendre llibrets de ral».¹⁷

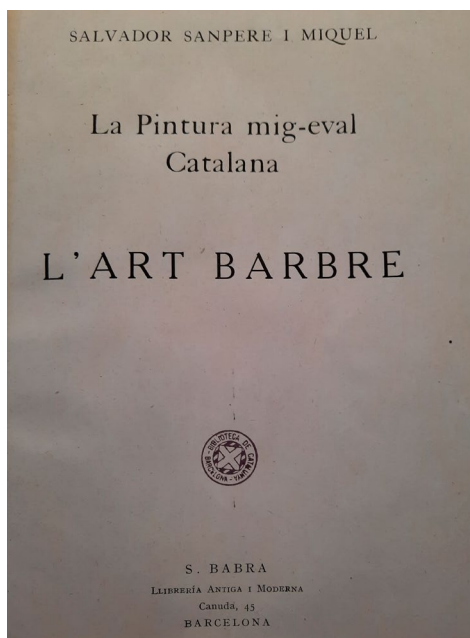

FIGURA 2. Portada del llibre *La pintura mig-eval catalana. L'art barbre* de Salvador Sanpere i Miquel, editat per S. Babra. Llibreria Antiga i Moderna, l'any 1908.

15. *La Vanguardia*, 17-4-1923, pàg. 3.

16. Biblioteca de Catalunya (BC), Correspondència de Josep Porter, ref. ms. 4395, document 5 i 11. Gràcies a la documentació conservada, sabem que cada volum costava 50 pessetes, que va ser molt demanada tant a Espanya com a l'estranger i que després de la mort de Babra la distribució de l'obra de Toda va quedar en mans de Josep Porter i la seva llibreria situada al número 3 del carrer de Montsió de Barcelona.

17. Palau i Dulcet, 1935: 180. Pel que sabem de les operacions comercials de Salvador Babra fins a l'any 1915, sembla que no venia un llibre per menys de 100 pessetes.

Tot i els canvis experimentats a partir de 1915–1916, l'activitat va continuar sent frenètica fins a l'1 de febrer de 1930, data en què de manera sobtada morí a Barcelona als cinquanta-sis anys d'edat.¹⁸ La vídua i el fill de catorze anys, davant la impossibilitat de poder continuar el negoci, van resoldre vendre tota la llibreria i els fons que atresorava. Inicialment s'ocupà de la tasca un bon amic de la família, el bibliòfil Ernest Moliné i Brasés (1868–1940), que taxà el lot complet —botiga i contingut— en 1 milió de pessetes.¹⁹ Tot i haver-hi algunes persones interessades, les negociacions no s'acabaren de tancar fins al mes de març de 1930, quan els hereus acceptaren les 700.000 pessetes ofertes per quatre prohoms de Barcelona: els germans Josep Maria Carles-Tolrà i Domènec Carles-Tolrà, Rafael Patxot i Damià Mateu.²⁰

Concretat el traspàs, Domènec Carles-Tolrà va agafar les regnes de la botiga i contractà Pere Monge perquè dirigís la llibreria,²¹ càrrec que poc temps després recauria en el llibreter madrileny Francisco Vindel. El nou administrador va confeccionar personalment els catàlegs de la gran subhasta que es realitzà a mitjans de l'any 1931 i a la qual assistiren els principals llibreters del moment.²² El resultat va ser un veritable fracàs, ja que:

es complimentaren diverses, però poques, comandes forasteres i els presents adquiriren per alguns milers de pessetes. Total: pagades les despeses del Catàleg, subhastadors i demés, el profit fou tan escàs, que no animava a efectuar altres subhastes.²³

18. Palau i Dulcet, 1930: 1. La seva mort es produí de manera sobtada a les 20.30 hores de la nit.

19. Ernest Moliné i Brasés es va formar com a advocat i tingué com a client Eusebi Güell i Bacigalupi (1846–1918). Durant anys va ocupar el càrrec de secretari general com a soci fundador del consell d'administració de la companyia Asland, la primera d'Espanya a produir ciment de tipus pòrtland, fet que li va reportar amplis rèdits econòmics. Els seus vincles amb el món de la cultura i el catalanisme el portaren a convertir-se en un gran bibliòfil que assistia de manera regular a les tertúlies celebrades a les rebotigues de les llibreries de Barcelona. Va ser aquesta passió la que el vinculà amb Salvador Babra, a qui visitava a diari durant els darrers anys de vida del llibreter, fins a arribar a establir una estreta amistat amb ell i la seva família. Guille, 1997: 491–545.

20. Palau i Dulcet, 1935: 473. Passarell, 1949: 32. Els quatre compradors no van quedar-se amb els millors lots per a ells, excepte algunes tries puntuals fetes per Domènec Carles-Tolrà i Rafael Patxot, i ho van mantenir tot intacte per treure-ho posteriorment a la venda.

21. Palau i Dulcet, 1935: 474. Segons sembla, Pere Monge, davant la incapacitat que tenia per posar preus adients als llibres que havia de vendre, va decidir contractar Antoni Palau i Dulcet perquè l'ajudés en aquesta tasca. La seva presència a la llibreria Babra no va ser gaire llarga, ja que ben aviat es va enfrontar amb Francisco Vindel, amb qui tenia punts de vista diferents de com dirigir el negoci.

22. Vindel, 1931.

23. Palau i Dulcet, 1935: 165.

Tot i el contratemps viscut i la posterior marxa de Vindel, que retornà a Madrid, l'activitat de la llibreria continuà ininterrompudament fins a l'any 1939.²⁴ Va ser llavors quan sembla que es va posar punt final al negoci creat per Salvador Babra, un home que no va deixar cap escrit, inventari o document, però que sense cap mena de dubte «fou un dels homes més influents dins del món del llibre a Barcelona durant el primer terç del segle XX».²⁵

L'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca de Catalunya

Tot i la diversitat d'activitats professionals conreades per Salvador Babra, principalment es va concentrar en la compra i venda de llibres i documents antics. Per aquest motiu, l'actual Biblioteca de Catalunya, nascuda el 1907 com a Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans i ubicada al Palau de la Generalitat, va recórrer als seus serveis al cap de poc temps de la seva creació. Entre les primeres compres que li feren, cal destacar la de la biblioteca de Benet XIII. El llibreter havia descobert aquest important fons bibliogràfic en un dels seus incomputables viatges per la península Ibèrica, i el 1908 va gestionar-ne la venda a la institució catalana. Tot i l'interès real a concretar l'operació, aquesta no es va materialitzar fins al 1912 amb la signatura del contracte definitiu. Es va iniciar un procés que duraria tres anys en el qual Babra va anar cedint anualment diversos lots a l'entitat: divuit còdexs l'any 1912, vint-i-sis còdexs el 1913, quaranta-cinc manuscrits el 1914 i vuit manuscrits el 1915. El resultat final va ser l'adquisició per part de la biblioteca d'un total de noranta-set còdexs, entre els quals figuraven:

unes *Tragèdies* de Sèneca (ms. 295), un Aristòtil i Ciceró (ms. 296), un *Corbaccio* de Boccaccio (ms. 297), una regla de sant Benet del segle XIV (ms. 298), una *Vida de Jesucrist* incompleta (ms. 299), un *Psaltiri* (ms. 300) d'Eiximenis, un *Nobiliario de Valencia* d'Escalante (ms. 303), un *Tractat de la noblesa de Catalunya* de F. Blanch (ms. 302) i un *Llibre del blasó* de Bernat Mestre (ms. 301).²⁶

24. Proposem aquesta data per a la finalització del negoci, per una carta enviada per k el 4 de gener de 1939, en la qual s'aprecia que l'activitat de la llibreria continua endavant malgrat les circumstàncies excepcionals que vivia el país arran de la Guerra Civil. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 39, Carta de Pere Monge a Jordi Rubió i Balaguer, 4-1-1939.

25. Gudayol, 2006: 136.

26. Fontanals i Losantos, 2007: 48-49. Juntament amb aquestes vendes també està documentada la donació d'una butlla de Benet XIII l'any 1914 per part de Salvador Babra, que de

Una altra operació documentada en aquests primers compassos de la institució data de 1909 i gira al voltant del *Cançoner* de Cerverí de Girona. La història de la seva adquisició, relatada per Josep Pijoan a Josep Pla en una entrevista concedida a Suïssa l'any 1961,²⁷ aclaria que l'esmentat volum formava part de la biblioteca de l'erudit i catedràtic de la Universitat de Saragossa Pablo Gil y Gil.²⁸ Poc després de morir el seu propietari, Pijoan, conscient de la rellevància del llibre, va entrar en contacte amb la vídua i li manifestà que, des de l'Institut d'Estudis Catalans, estaven disposats a comprar tot el que tenien a casa, a condició que en el lot s'inclogués el *Cançoner*.²⁹ La proposta no va convèncer la senyora, perquè ja tenia emparaulada la venda del volum a un emissari de la Biblioteca Nacional de París.

En assabentar-se'n, Josep Pijoan va reaccionar immediatament contactant amb l'intermediari, que responia al nom de *monsieur* Homond. En la reunió que mantingueren, li demanà que aturés qualsevol gestió realitzada fins al moment, fet que era del tot impossible perquè l'operació de venda a França estava molt avançada. Quan tot semblava perdut, Homond oferí una solució que podia convenir a les dues parts: si en una setmana reunien els 20.000 francs (prop de 20.000 pessetes) que valia el volum, estaria encantat de cedir-lo i oblidar-se dels acords a què havia arribat prèviament.

Amb la notícia sota el braç, Pijoan va tornar a Barcelona i no pas sense dificultats reuní d'urgència els membres de l'Institut d'Estudis Catalans. Per tal d'aconseguir els diners, es va proposar d'emetre unes participacions individuals valorades en 2.000 pessetes, que comprarien els assistents a la trobada i tots aquells que volien que el volum es quedés a Catalunya. Malgrat el poc temps de què es disposava, inicialment va ser impossible aconseguir la quantitat necessària, i llavors va ser quan Salvador Babra avançà els 20.000 francs per tancar l'acord i diposità l'exemplar del *Cançoner* a la biblioteca.³⁰

ben segur procedia del mateix lot que estava venent a la institució catalana en aquells moments.

27. Pla, 2004: 257.

28. *Institut d'Estudis Catalans. Anuari*, 1908: 618. Per aquest motiu, avui en dia es coneix i està catalogat com a *Cançoner* Gil.

29. A més del *Cançoner* de Cerverí de Girona, a casa de Pablo Gil es conservaven notes i treballs seus de gran valor per a l'estudi de l'arqueologia i la història de l'Aragó. Fontanals i Lo-santos, 2007: 49-50.

30. L'adquisició del volum es va sufragar gràcies a Isidre Bonsoms, Pere Grau Maristany, Eduard Sevilla, el marquès de Maury, Josep Masana, Jacinte Serra, Manuel Girona, Hug Her-

El suport i l'ajuda a les iniciatives de la institució propiciaren que fins a 1914 tanqués diverses vendes de gran importància amb l'Institut d'Estudis Catalans. Així ho testimonia la correspondència personal d'Enric Prat de la Riba (1870–1917), fundador i president de l'entitat, on trobem unes cartes en què s'inclouen dues factures valorades en 35.000 pessetes cobrades el 3 d'octubre de 1913,³¹ i un recordatori del 5 de gener de 1914, on s'explicita que encara se li devien 20.000 pessetes, les quals Babra reclamava cobrar en el menor temps possible.³²

Un cop associat amb Joan Baptista Batlle i establert al carrer de la Canuda al capdavant de la Llibreria Antiga i Moderna, es troben registrades diverses operacions en què l'interlocutor era Jordi Rubió i Balaguer (1887–1982), primer director de la Biblioteca de Catalunya des que l'any 1914 la Generalitat va atorgar a la institució el caràcter de servei cultural públic. Gràcies a la correspondència conservada, sabem que cap a 1915 va vendre per 400 pessetes la *Reducción de las letras y arte para enseñar a hablar a los mudos* de Juan Pablo Bonet (1573–1633),³³ i que no va acceptar el preu proposat per un exemplar de Gayangos, del qual no especifica el títol, en considerar que no podia reduir més l'oferta realitzada.³⁴ Així mateix, quedà constància per escrit que el 26 d'agost de 1916 li compraren per 400 pessetes el *Lotarius*, un incunable obra del papa

berg, Archer Milton Huntington i Teresa Amatller, que adquiriren les participacions valorades en 2.000 pessetes que es destinaren a retornar els diners avançats per Salvador Babra. Fontanals i Losantos, 2007: 53.

31. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Fons Enric Prat de la Riba, ref. ANC1-137-T-629, document 1, Carta de Salvador Babra a Enric Prat de la Riba, 3-10-1913. En aquest document es recull que l'Institut d'Estudis Catalans encara li deu 45.000 pessetes d'unes vendes anteriors.

32. ANC, Fons Enric Prat de la Riba, ref. ANC1-137-T-629, document 2 i 3, Carta de Salvador Babra a Enric Prat de la Riba, 5-1-1914.

33. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 3, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, sense data. Datem aquesta carta cap a 1915, perquè en el segell del paper ja apareix l'adreça del carrer de la Canuda, 45, seu de la Llibreria Antiga i Moderna fundada aquell any.

34. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 4, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, sense data. A més d'aquestes operacions ressenyades a la correspondència, l'any 1915 se li compraren a Salvador Babra: 29 llibretes amb obres autògrafes de Verdager, esborranys i originals literaris (ms. 364-370) i un conjunt de vuit manuscrits, entre els quals (352–359) hi havia una crònica des de la creació del món fins a Octavià, de Wauquier de Denain (segle XV) (ms. 352), i un altre còdex català de les *Històries Troyanes* del final del segle XIV (ms. 354), la traducció catalana de la *Guerra Iugurtina* de Sal·lusti (segle XV) (ms. 355) i un *Valeri Màxim* traduït al català per fra Antoni Canals el segle XV (ms. 356), un *Tresor* de Brunetto Latino traduït al català per Guillem de Copons, també del segle XV (ms. 357), i un petit cançoner de Joan Boscà (ms. 359). Fontanals i Losantos, 2007: 106.

Innocenci III (1160–1216) editat l'any 1499,³⁵ i que el 18 d'agost de 1920 oferí diversos manuscrits catalans, dels quals no tenim constància si la biblioteca els va acabar adquirint.³⁶

La quantitat de compres fetes a Salvador Babra el convertiren en un dels grans proveïdors de la institució en els primers anys d'activitat. Però també expliquen el motiu pel qual, el 22 de maig de 1922, es van suspendre momentàniament els tractes amb el seu negoci, adduint que abans de seguir endeutant-se amb ell primer volien pagar-li les factures acumulades.³⁷ Per aquest motiu, les relacions no es reprengueren fins més d'un any després, el 7 d'agost de 1923, quan el llibreter oferí els vint-i-set volums del *Corpus Byzantinae Historiae* (1729–1733).³⁸ L'operació sembla que arribà a bon port i es restabliren les compres, tal com ho demostra el fet que acceptés 400 pessetes per un rar manuscrit català, i que Jordi Rubió li demanés un esforç per poder comprar-li un exemplar de l'*Arbre de ciència* de Ramon Llull.³⁹

Segurament la manca de fons econòmics de la Biblioteca i els deutes acumulats expliquen el llarg interval de temps que novament trobem en la correspondència entre Salvador Babra i Rubió i Balaguer. El silenci epistolar es va trencar el 12 de març de 1925, quan el llibreter va oferir un manuscrit català del segle XV, que segons ell era un receptari de pintura «qu'el juicio de molt interés»,⁴⁰ i dos dies després enviava una llista amb quatre títols que s'avenia a intercanviar per alguns exemplars conservats a la Biblioteca de Catalunya.⁴¹

Les darreres cartes conservades entre ells dos demostren que Babra es va mantenir actiu fins als darrers dies de la seva vida. Així, el 17 d'abril de 1928,

35. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 5, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 26-8-1916.

36. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document sense número, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 18-12-1920.

37. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 7, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 22-5-1922. En aquesta carta Jordi Rubió i Balaguer aprofita per proposar-li d'abaratir el preu d'unes butlles incloent-ne en el tracte algunes que la Biblioteca de Catalunya tenia repetides.

38. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 9, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 7-8-1923.

39. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, documents 10 i 11, Cartes de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 1-9-1923 i 3-9-1923.

40. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 12, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 12-3-1925.

41. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 13, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 14-5-1925.

va fer arribar a Rubió i Balaguer un catàleg musical perquè l'examinés tot indicant que, si estava interessat en l'exemplar, n'havia de pagar 25.000 pessetes i sumar-hi un 10 % de comissió que es destinaria a un intermediari de Portugal, lloc d'on sembla que procedia el volum.⁴² Mesos després, el 5 de desembre de 1928, presentava dos manuscrits valorats en 2.200 pessetes que no sabem si s'acabaren comprant,⁴³ i el 25 de juny de 1929 demanava 3.200 pessetes per un registre del rei Joan que, segons anotacions del mateix Jordi Rubió al mateix paper de la carta, ja havia estat ofert anteriorment a la institució per Roman Salamero.⁴⁴

La mort de Salvador Babra l'1 de febrer de 1930 no va interrompre la relació comercial de la Biblioteca de Catalunya amb la seva llibreria, ja que aquesta va continuar vigent fins a l'any 1939, tal com ho testimonien els documents i les cartes conservades: el 10 de febrer de 1930, la vídua del llibreter comunicava a Jordi Rubió la mort del seu marit i el convidava a continuar comprant al seu establiment;⁴⁵ el 19 d'abril de 1930, Pere Monge, ja al capdavant del negoci, demanava passar comptes de les vendes fetes en el passat, entre les quals figurava un manuscrit de les *Consuetes de Mallorca*;⁴⁶ el 4 de maig de 1931, Rubió i Balaguer manifestava el seu interès per prendre part en la subhasta organitzada per Francisco Vindel i comprar-hi diversos exemplars;⁴⁷ entre 1930 i 1931, hi adquiriren la *Bíblia del rei Martí*, les *Notes històriques* de Francesc de Sentmenat-Torrelles (1697-1762) i els papers personals del poeta i lingüista català Marià Aguiló (1825-1897);⁴⁸ el 4 de maig de 1934, es va retornar a la llibreria l'*Encyclopedia metodica* perquè l'havien demanat per error;⁴⁹ el 28 de

42. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 15, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 17-4-1928. Tal com havia succeït en el cas del *Cançoner* l'any 1909, Salvador Babra s'oferí per avançar els diners necessaris per fer l'adquisició.

43. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 16, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 5-12-1928.

44. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 21, Carta de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 25-6-1929.

45. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 23, Carta de la vídua de Salvador Babra a Jordi Rubió i Balaguer, 10-2-1930.

46. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, documents 24 i 25, Carta de Pere Monge a Jordi Rubió i Balaguer del 19-4-1930.

47. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 26, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge, 4-5-1931.

48. Fontanals i Losantos, 2007: 141.

49. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 28, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a la Llibreria Babra, 4-5-1934.

març de 1934, es va rebutjar l'edició alemanya d'Arnau de Vilanova per l'elevat preu que en demanaven;⁵⁰ el 28 de maig de 1934, els oferiren el *Catàleg de la Col·lecció Cervantina Bonsoms* en paper de fil i els tres volums del *Còdex polifònic de Las Huelgas*, una operació que es va tancar el 4 de juny per 562,50 pessetes;⁵¹ el 26 de juny de 1937, la biblioteca acceptà comprar per 8.000 pessetes una extensa col·lecció d'exlibris propietat de Francisco Vindel, conformada per 686 exemplars espanyols i 700 exemplars estrangers;⁵² el 2 de novembre de 1937, es va adquirir un manuscrit de cuina per 6.500 pessetes;⁵³ i el 4 de gener de 1939, es van liquidar dues factures endarrerides per valor de 1.825 i 3.200 pessetes, respectivament.⁵⁴

L'activitat com a llibreter i editor

Més enllà de les relacions amb l'Institut d'Estudis Catalans, Salvador Babra va participar en nombroses operacions comercials de gran importància. Entre elles podem esmentar l'adquisició de diversos volums a l'aragonès Joaquín Manuel de Moner y de Siscar; la venda de la biblioteca del marquès de Llió, que es trobava situada a la casa que el noble català tenia al carrer de Montcada de Barcelona;⁵⁵ la compra l'any 1915 de tots els fons editorials procedents de L'Avenç;⁵⁶ els tractes que mantingué amb Jaume Andreu i Alfons Bonay per aconseguir uns lots d'incunables llatins procedents de la Biblioteca de Miquel Carbonell, arxiver de la Ciutat Comtal des de 1476, que es trobaven localitzats a Caldes de Montbui;⁵⁷ o l'adquisició de tota la biblioteca de l'advocat

50. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 30, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge, 28-3-1934.

51. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 31 i 32, Carta de Pere Monge a Jordi Rubió i Balaguer del 28-5-1934 i Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge del 4-6-1934.

52. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, ref. Caixa 119/10, document 37, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge, 26-6-1937.

53. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, Caixa 119/10, document 38, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge, 2-11-1937.

54. BC, Fons de la Biblioteca de Catalunya, Caixa 119/10, document 39, Carta de Jordi Rubió i Balaguer a Pere Monge, 4-1-1939.

55. Palau i Dulcet, 1935: 218.

56. Palau i Dulcet, 1935: 192. Aquesta compra es va fer arran de la fallida de l'editorial.

57. Palau i Dulcet, 1935: 211.

Soldevila de Lleida, rica en incunables catalans, obres del segle XVI i manuscrits.⁵⁸

Entre els seus interessos també figurava el comerç amb llibres rars. Tenim constància que per les seves mans va passar el *Generalis index librorum qui in Bibliotheca Port. ac Reg. Cervariensis Universitates reperiuntur Academici Senatus Consulti digestus Anno MDCCCXXXI Cervariae Lacetanorum Typis Academicis Exeudebat, Bernardus Pujol*;⁵⁹ la *Disputa de l'ase* de fra Anselm (o Antelm) Turmeda (c. 1355 – c. 1423), editada a Barcelona l'any 1509;⁶⁰ un exemplar de la *Bíblia valenciana*, text traduït per Bonifaci Ferrer entre 1477 i 1478;⁶¹ i un exemplar del *Llibre dels jochs partits dels scachs* escrit per Francesc Vicent l'any 1495, la primera compilació moderna de les normes per jugar a escacs, de la qual no es coneix cap còpia des que l'any 1811 va desaparèixer el volum que es conservava al monestir de Montserrat.⁶²

Com a llibreter, treballant regularment amb volums de gran qualitat, no ens ha d'estranyar que gaudís d'una extensa i selecta llista de clients que van recórrer als serveis que oferia per completar les seves biblioteques.⁶³ Entre ells cal destacar la figura d'Isidre Bonsoms i Sicart (1849–1922), gran bibliòfil i cervantista català, de qui sabem que el freqüentava de manera regular.⁶⁴ Tam-

58. Palau i Dulcet, 1935: 179.

59. Llaquet, 2001: 230, nota 114 i 655, nota 1. Sembla que l'altre exemplar conegut del llibre era en mans del senyor Dalmases i actualment es conserva a la biblioteca de la Universitat de Cervera.

60. Palau i Dulcet, 1935: 180. La *disputa de l'ase* és una novel·la dialogada en català, de la qual no es coneix la versió original, i de la qual a principis del segle XX només es tenia constància de l'existència d'una versió posterior. Aquesta manca de còpies motivà que Antoni Palau i Dulcet considerés que Babra mentia quan afirmava que aquest llibre havia estat a les seves mans.

61. Garzón, 2017: 40. La *Bíblia valenciana* va ser la quarta al món impresa després de la de Gutenberg (1448), l'edició alemanya (1466) i l'edició italiana (1471). L'única còpia que es coneixia es conservava a Estocolm i va ser destruïda l'any 1697; només van sobreviure els dos fulls actualment pertanyents a la col·lecció de The Hispanic Society of America.

62. Palau i Dulcet, 1935: 180. Garzón, 2001. Garzón, 2017: 40. L'únic exemplar conegut d'aquest rar llibre es conservava fins a principis del segle XIX a la biblioteca del monestir de Montserrat i va desaparèixer durant la guerra del Francès. Posteriorment, l'any 1913, va reaparèixer en mans de Salvador Babra, que el va vendre a un ric col·leccionista nord-americà de qui no es coneix el nom. Actualment se'n desconeix la localització, i el llibre, a més dels diversos estudis realitzats per José A. Garzón, ha estat objecte d'un documental titulat *La dama dels escacs. Nascuda a València, reina a tot el món* (2013), obra del director Agustí Mezquida.

63. Entre els clients sabem que també figurava l'agent de duanes Ràfols. Palau i Dulcet, 1935: 181.

64. Socías, 2010: 41–42.

bé cal esmentar el polític i bibliòfil reusenc Pau Font de Rubinat (1860–1948), propietari d'una biblioteca conformada per 45.000 volums.⁶⁵ En aquest cas, la relació que van mantenir anava molt més enllà dels llibres, ja que ambdós, juntament amb Pere Domènech (1881–1962), constituïren una societat per explotar els salts d'aigua situats al Pirineu d'Ossa, especialment als barrancs de l'Escaleta, una empresa que els reportà un ampli coneixement de la zona i importants beneficis econòmics.⁶⁶

Un altre dels seus clients va ser Agustí Duran i Sanpere (1887–1975), tal com ho testimonia la correspondència personal del cerquerí dipositada a l'Arxiu Comarcal de la Segarra. La primera de les dues cartes conservades, datada del 26 de novembre de 1927, contenia les instruccions i la butlleta que l'historiador català havia d'emplenar per rebre regularment l'*Art Bulletin*, ja que feia relativament poc temps que havia estat escollit membre del College Art of America.⁶⁷ Però, sobretot, el document resulta fonamental perquè ens permet descobrir que Babra coneixia des de feia temps Walter William Spencer Cook (1888–1962), i que des d'una data indeterminada era membre agent d'aquesta societat nord-americana, a la qual des de Barcelona proporcionava llibres que podien interessar-li. La segona carta, del 10 de febrer de 1930 i molt menys interessant, estava signada per la vídua del llibreter i s'hi notificava la mort del seu marit alhora que convidava Duran a continuar sent client del seu establiment, que seguia operatiu a la capital catalana.⁶⁸

Finalment, abans de cloure aquest apartat, també cal ressenyar la seva important faceta com a editor de llibres, tasca que duia a terme des dels locals on operava, especialment el situat al número 45 del carrer de la Canuda de Barcelona. Gràcies a la seva labor i dedicació es va publicar *La pintura mig-eval catalana. L'art barbre* (1908), de Salvador Sanpere i Miquel; els dos volums de *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona* (1915–1918), redactats per Miguel González Sugrañes; diverses obres de Josep Pin i Soler, com *La baronesa o bé Nau sense timó: comèdia en tres actes* (1917); breus aportacions d'Ernest Moliné i Brasés on donava a conèixer dades inèdites del món de la bibliofília, com *Llibreters barcelonins del segle XVI: Cabrit, Trinxer*

65. Anguera, 1997: 57.

66. *Op. cit.*: 49.

67. Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), Fons Agustí Duran i Sanpere, ref. ACSG220-35-T1-376, document 1, Carta de Salvador Babra a Agustí Duran i Sanpere, 26-11-1927.

68. ACSG, Fons Agustí Duran i Sanpere, ref. ACSG220-35-T1-376, document 2, Carta de la vídua de Salvador Babra a Agustí Duran i Sanpere, 1-2-1930.

(1918); els dos volums d'*Els trescentistes* (1924), escrits per Salvador Sanpere i Miquel i Josep Gudiol i Cunill; i nombroses compilacions de textos d'humanistes com Joan Lluís Vives, Maquiavel, Erasme de Rotterdam o Antoni Agustí,⁶⁹ que demostrin la intensa i important activitat que Salvador Babra va desenvolupar al voltant del llibre al llarg de la seva vida.

Els vincles amb el món de l'art

Paral·lelament a la seva faceta com a llibreter i editor, en diverses ocasions va actuar com a agent artístic mantenint contactes amb institucions públiques i també amb particulars. Ha quedat constància d'aquestes relacions gràcies a documents disseminats per alguns arxius de Catalunya, que ens han permès de discernir l'abast real de la seva activitat professional. Podem dir que aquesta activitat es va iniciar a partir de 1908 i que només era un complement al seu negoci principal, perquè en realitat moltes de les obres que comprava eren per a gaudi propi, tot i que la gran visió comercial que sempre l'acompanyà l'impulsava a vendre-les si rebia una oferta econòmica impossible de refusar.

Entre les institucions amb les quals va mantenir contactes figura la Junta de Museus. La primera operació documentada data del 9 de gener de 1908 i consistia en l'adquisició de «tres esculturas y un sarcófago de piedra, de estilo gótico, por la cantidad de veinte y dos mil pesetas».⁷⁰ La venda va generar una forta polèmica des del mateix moment en què es va tancar l'acord, ja que algunes veus van posar en dubte l'autenticitat del sarcòfag. Les discussions s'acabaren el 3 d'abril de 1909, quan Josep Pijoan, en el transcurs de la sessió convocada aquell dia per la Junta, va manifestar que la peça era autèntica i que les seves investigacions determinaven que procedia del monestir de Poblet.⁷¹ Avui en dia l'obra forma part de les col·leccions del Museu Nacional de Cata-

69. En la publicació dels clàssics va tenir l'ajuda de l'escriptor Josep Pin i Soler (1842–1927), qui, en establir-se a Catalunya després de llargues temporades viatjant, es va vincular professionalment a Salvador Babra realitzant aquesta tasca editorial i de traducció. Palau i Dulcet, 1935: 113.

70. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-375, sessió del 9-1-1908. Possiblement dues de les tres escultures que es van vendre en aquesta operació eren unes figures que representaven santa Úrsula i santa Llúcia, vinculades a l'Escola de Lleida, a les quals ens referirem en l'apartat dedicat a la col·lecció d'art.

71. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-397, sessió del 3-4-1909.

lunya i s'ha identificat com el *Sarcòfag dels Guimerà-Boixadors* (segona meitat del segle XIV).⁷²

Pocs dies després, Babra va fer donació «de un bajo relieve en marfil, un cofrecillo gótico y una imagen de S. Isidoro, en piedra policromada», que també s'incorporaren als fons dels Museus de Barcelona.⁷³ Malgrat les bones relacions que semblava mantenir amb la Junta de Museus, l'operació següent no va arribar fins al 20 de novembre de 1920, quan oferí «dues estàtues representant Sant Pau i Sant March, en pedra policromada, obra del segle XV, pel preu màxim de deu-mil pessetes les dues».⁷⁴ Després de valorar la proposta, el 17 de desembre va ser acceptada⁷⁵ i es compraren les dues figures esculpides per Joan i Pere Llobet cap a 1387, procedents de l'antiga porta dels Apòstols de la col·legiata de Santa Maria de Gandia (València), actualment conservades al Museu Nacional d'Art de Catalunya.⁷⁶

Tot i la rellevància de les obres esmentades i d'un frustrat intent de vendre un autoretrat de Marià Fortuny per 25.000 pessetes,⁷⁷ possiblement la compra més important que va fer la Junta de Museus a Salvador Babra va ser el *Retaule de la Mare de Déu i sant Antoni Abat* (1378–1390), procedent de l'església del Salvador de Gerb (la Noguera). La història d'aquest retaule de pedra, la primera obra completa d'aquesta tipologia que va entrar a formar part de les col·leccions públiques dels Museus de Barcelona, va ser relatada amb gran detall per Agustí Duran i Sanpere al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* (figura 3).⁷⁸

72. *Sarcòfag dels Guimerà-Boixadors* (segona meitat del segle XIV, Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 024064-000).

73. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-376, sessió del 24-1-1908.

74. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-622, sessió del 26-11-1920.

75. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-623, sessió del 17-12-1920.

76. Joan Llobet: *Sant Pau* (c.1387, Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 015792-000) i *Sant Lluc* (c. 1387, Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 024090-000). A més d'aquestes dues figures, el Museu Nacional d'Art de Catalunya conserva un sant Joan Evangelista i un sant Mateu, i el Kunstindustrimuseum de Dinamarca, un sant Pere, un sant Jaume i un sant Bartomeu, totes procedents de la mateixa portalada de la col·legiata de Santa Maria de Gandia.

77. Boronat i Trill, 1999: 783.

78. Sobre el *Retaule de la Mare de Déu i sant Antoni Abat* procedent de Gerb, vegeu: Durán i Sanpere, 1931: 67–73, i també Español, 2006-2007: 39–50.

FIGURA 3. Portada del *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* (agost 1931), on apareix el *Retaule de la Mare de Déu i sant Antoni Abat* (1378–1390) procedent de Gerb (Noguera).

Segons explica l'historiador català, l'any 1920 va tenir l'oportunitat de visitar per primera vegada Gerb, atret per les històries exagerades que sempre s'havien explicat al voltant del retaule conservat a l'església del Salvador. En arribar a la vila, Duran i Sanpere no va poder veure l'obra *in situ* perquè aquesta no hi era des de 1905, data en què amb gran polèmica l'hauria comprada Salvador Babra aprofitant que els habitants abandonaren l'antic poble per crear-ne un de nou al pla.⁷⁹ Durant anys el retaule va romandre en mans del llibreter, que a causa de les mides que presentava la peça decidí de muntar-lo al local del carrer de la Canuda, fins que el mes de desembre de 1929 va fer el primer pas per desprendre-se'n. Va ser llavors quan envià una carta a la Junta de Museus oferint-los «un magnífico retablo en piedra, procedente de Gerp, policromado, de últimos del siglo XIV o primeros del XV» per 45.000 pesse-

79. Segons explica Agustí Duran i Sanpere, va existir una forta polèmica entre els habitants del poble, perquè alguns d'ells no van estar d'acord a desprendre's dels objectes artístics que es trobaven situats a l'interior de l'església del Salvador. Duran i Sanpere, 1931: 68.

tes.⁸⁰ Després de valorar la proposta i atenent a l'excel·lent estat de conservació que presentava, s'acceptà l'oferta i el 22 de gener de 1930 es va autoritzar el pagament acordat.⁸¹ A partir d'aquell moment, la peça va entrar a formar part de les col·leccions públiques catalanes i actualment es troba localitzada al Museu Nacional d'Art de Catalunya.⁸²

Una altra institució amb la qual va mantenir contactes va ser el Reial Cercle Artístic de Barcelona. A principis de 1927, Oleguer Junyent (1876–1956), llavors president de l'entitat, arran de l'exposició d'una pica procedent del monestir de Poblet, va haver de fer front a una polèmica suscitada que qüestionava l'autenticitat de la peça. Per posar fi als rumors, va explicar públicament que l'havia localitzada gràcies al director del Museu Arqueològic de Tarragona, que li confessà que no sabia com aquesta havia arribat a mans de Salvador Babra.⁸³ Junyent ràpidament contactà amb ell per intentar recuperar-la i, atenent a la bona amistat que mantenien, aconseguí que la cedís per un preu força més reduït de l'habitual.⁸⁴ Un cop instal·lada a la seu de l'entitat, l'any 1928 l'arquitecte Cèsar Martinell (1888–1973) pronuncià una conferència sobre el monestir de Poblet per commemorar l'esdeveniment, on indicà que a criteri seu la pica procedia del claustre del recinte religiós.⁸⁵

Entre els seus clients també figurà el Museum of Art de Boston, que li va comprar una portalada romànica procedent de l'església de Santa Maria d'Uncastillo (Saragossa) (figura 4). L'edifici religiós, d'una sola nau i de mides petites, va ser desafectat del culte i venut l'any 1915 pel llavors bisbe de Jaca,

80. ANC, Institucions, Junta de Museus, Expedients de secretaria (Sèrie General), ref. ANCI-715-T-2495, Adquisicions d'obres destinades als museus. Anys 1929–1931, Carta de Salvador Babra a Emili Juncadella, 15-12-1929. Una fotografia en blanc i negre del retaule acompanya el document.

81. Tal com recull la documentació de la Junta de Museus, l'oferta de Salvador Babra es va acceptar el 27 de desembre de 1929 i el pagament es va autoritzar el 22 de gener de 1930. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANCI-715-T-724, sessió del 27-12-1929 i ANC, Institucions, Junta de Museus, Expedients de secretaria (Sèrie General), ref. ANCI-715-T-2495, Carta del marquès de Marianao (signada també per Manuel Rodríguez Codolà) a Salvador Babra, 22-1-1930.

82. *Retaule de la Mare de Déu i sant Antoni Abat* (c. 1378–1390. Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 025071-000).

83. «La pila de Poblet». *La Vanguardia*, 1-2-1927, pàg. 16.

84. Quan s'entrevistà amb Babra, Junyent va coincidir amb Pau Font de Rubinat, que també intentava aconseguir la venda de la pica. La compra finalment es va poder sufragar gràcies a una subscripció entre els artistes que eren socis del Reial Cercle Artístic de Barcelona.

85. Marín, 2006: 93–94.

Manuel de Castro Alonso (1864–1920).⁸⁶ El nou propietari va decidir de dividir-lo en dues parts: una convertida en habitatge i l'altra, en magatzem, i el 1925 va desmuntar-ne la portalada de migdia per vendre-la a Salvador Babra. El llibreter es va encarregar de treure'n i embalar-ne tots els fragments, que deixà dipositats al port de Barcelona en espera de trobar un comprador.

FIGURA 4. Postal que reproduïx la portalada de Sant Miquel d'Uncastillo (1150–1200) al seu emplaçament original.

Quan feia quasi un any que els fragments estaven desmuntats, Arthur Byne (1884–1935), un dels agents artístics nord-americans més actius a la península Ibèrica durant la primera meitat del segle XX, va oferir al col·leccionista William Randolph Hearst (1863–1951) la possibilitat d'adquirir-los per a la

86. Merino i Martínez, 2012: 70.

seva residència situada al castell de San Simeón (Califòrnia, Estats Units). No en coneixem els motius, però Hearst en va descartar la compra i la portalada continuà embalada al port de Barcelona.

Les coses començaren a canviar el 27 de juny de 1927. Aquell dia, Charles H. Hawes, llavors director adjunt del Museum of Fine Arts de Boston, contactà amb Byne per demanar-li de comprar per a l'entitat nord-americana una portalada procedent de Carracedo (El Bierzo). La resposta que rebé al seu interès va ser negativa, perquè Byne ja no la tenia. En compensació per no poder satisfer-lo, li va indicar que al port de Barcelona hi havia des de feia temps una porta romànica sencera, en perfecte estat de conservació, embalada i disposada per ser enviada al moment. En conèixer la notícia, Hawes contactà directament amb Salvador Babra i el 2 de febrer de 1928 acordaren de tancar la venda per 42.782 dòlars i certificaren la marxa d'aquesta als Estats Units.⁸⁷

Pel que fa als particulars, sabem que va tenir tractes amb Lluís Plandiura (1882–1956), amb qui mantingué una breu relació comercial de la qual ha quedat constància gràcies a dues cartes conservades a l'Arxiu Històric de Barcelona. La primera, datada del 4 d'agost de 1921, esmenta un viatge que en breu havia de fer el col·leccionista català a la Vall d'Aran, i que Babra, bon coneixedor del que podia oferir-li la zona, li suggeria que, si volia peces de gran qualitat, calia que explorés la vessant aragonesa del Pirineu.⁸⁸ La segona, del 7 de maig de 1922, ens parla d'una operació de compra d'una taula no identificada que s'havia de tancar en breu, però sobretot deixa sentir les fortes tensions que llavors existien entre ells. Sembla que les discrepàncies havien sorgit arran del fracàs en l'adquisició d'un conjunt pictòric procedent d'Alcanyís, que segons el llibreter «dehuen averlas venudes d'un temps a aquesta banda», motiu pel qual Plandiura se sentia veritablement molest, i de segur que explica per què sembla que ja no va emprar més els seus serveis com a agent artístic.⁸⁹

Finalment, en aquest recorregut pel món del mercat de l'art, cal esmentar la relació amb Charles Deering (1852–1927) i Miquel Utrillo (1862–1934), artí-

87. Merino i Martínez, 2012: 71. Segons recull José Miguel Merino de Cáceres i María José Martínez Ruiz al seu estudi, els fragments van sortir de Barcelona en direcció a Marsella el 20 de juny de 1928, i d'allí van viatjar cap a la ciutat de Boston. La porta de l'església de San Miguel d'Uncastillo es conserva actualment al Museum of Fine Arts de Boston amb el número d'inventari 28.32.

88. Arxiu Històric de Barcelona (AHB), Fons Plandiura, ref. 5D.54.7 Lligall 36 LP 53-53, Carta de Salvador Babra a Lluís Plandiura, 4-9-1921.

89. AHB, Fons Plandiura, ref. 5D.54.12 Lligall 53 LP 53-53, Carta de Salvador Babra a Lluís Plandiura, 7-5-1922.

fexs de la creació del Palau de Maricel.⁹⁰ Gràcies a la documentació conservada del projecte, especialment el Llibre de Comptabilitat, sabem que el llibreter va ser, entre 1914 i 1918, un dels agents artístics més actius amb qui treballaren des de Sitges per confeir la collecció d'art que hi reuní el nord-americà. La primera operació de la qual tenim constància va ser l'adquisició de dos bancs del segle XVI procedents d'Alella el 2 de gener de 1914 (figura 5).⁹¹ No sabem a quin edifici de la vila pertanyien, però sí que, un cop incorporats a Maricel, van ser destinats al Saló d'Or. Posteriorment, coincidint amb la dissolució del projecte l'any 1921, els traslladaren a l'església de Tamarit, on actualment encara es conserven.

FIGURA 5. Fotografia del banc d'Alella propietat de Charles Deering i pertanyent a la collecció del Palau de Maricel. Fons Miquel Utrillo (núm. inv. 3438-44).

90. Sobre el Palau de Maricel i la seva collecció d'art, vegeu: Bassegoda i Domènech, 2011. Coll Mirabent, 2012. Sánchez Sauleda, 2018. Sánchez Sauleda, 2021a. Panyella, 2021.

91. Fons Miquel Utrillo (MU), ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 2 de gener de 1914 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Babra por dos bancos del siglo XVI, procedentes de Alella. 15.000 pesetas».

Aquell mateix any també tancà dos tractes de gran rellevància econòmica amb Deering i Utrillo. El primer, el 30 d'agost, estava protagonitzat per «una chimenea, un escudo heráldico, un altar mayor completo, unas estatuas de los Santos Cosme y Damián y una Virgen con el niño», valorats en 60.000 pessetes.⁹² Dels objectes descrits, el més important sembla que era la xemeneia, que de segur, atenent a la data en què es realitzà la venda, era la que presidí durant molts anys el Saló d'Or (figura 6). Aquesta procedia d'una casa benestant de Jaca (Aragó), presentava trets propis del gòtic florit i actualment es conserva al Palau Reial de Pedralbes per decisió del mateix Alfons XIII, després d'acceptar-la com a regal de Charles Deering l'any 1921.⁹³ De la resta de peces, la manca de precisió d'Utrillo en descriure-les en la comptabilitat del palau fa del tot impossible discernir a quines es referia.

FIGURA 6. Fotografia del Saló d'Or del Palau de Maricel, cap a 1915. Arxiu Fotogràfic del Consorci del Patrimoni de Sitges (AFCPS MM-0467).

Les dificultats per esclarir a quines obres es refereix el Llibre de Comptabilitat també es manifesten en la segona operació de 1914. Valorada en 14.000

92. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*.

93. Tarín-Iglesias; Planas Parellada, 1974. Sala, 2004. Sala, 2005: 23–28.

pessetes, es componia de: «una puerta esculturada y dorada del siglo XVI, una reja de hierro del mismo siglo, una colección de hierros de los siglos XV y XVI, unos espejos del siglo XVIII y una estatua de piedra».⁹⁴

Dels objectes esmentats, per l'estat en què llavors es trobava la construcció del palau, la reixa probablement va ser destinada a una de les finestres de la vessant de terra del recinte. De la resta, els miralls es distribuïren per les estances del palau, i les colleccions de ferro serviren a Deering i a Utrillo per treballar en la confecció d'un corpus artístic al més complet possible, que representés dintre de Maricel l'evolució a Espanya d'aquest d'art.

La relació comercial no es va aturar, i el 27 de febrer de 1915 li compraren «unas tallas doradas, columnas y otros efectos antiguos» per 4.500 pessetes.⁹⁵ També requeriren els seus serveis per aconseguir tres llibres que consideraven importants per a la biblioteca del palau: *Oracions*, escrit per Santiago Rusiñol (1861–1931) l'any 1897; *Lo Vallès*, de Francesc Maspons i Labrós (1840–1901), un monogràfic d'aquesta comarca catalana editat per l'Associació d'Excursions Catalana; i *Goya*, un volum dedicat íntegrament al pintor aragonès, que de ben segur serví per identificar i catalogar les obres que formaren part de la col·lecció.⁹⁶ Així mateix, tancaren aquell mateix any pagant-li 4.000 pessetes per «un tapete bordado con escudos reales procedentes de la casa Azara», una operació que Utrillo trigà força temps a registrar al Llibre de Comptabilitat.⁹⁷

Malgrat la gran quantitat de compres realitzades, des de Sitges no requeriren els seus serveis durant tot l'any 1916. Fins a finals de juny de 1917 no tornaren a comptar amb ell i en poc temps tancaren tres operacions. La primera, el 25 de juny, va ser la venda de diversos llibres i catàlegs valorats en 547,50 pessetes.⁹⁸ Les altres dues, realitzades dos dies després, estigueren protagonitza-

94. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*.

95. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*.

96. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 3 d'octubre de 1915 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Babra por los libros 'Oraciones', 'Lo Vallés', y 'Goya'. 80 pesetas».

97. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 15 d'agost de 1916 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Babra en 27 de septiembre de 1915 por un tapete bordado con escudos reales procedente de la casa Azara. 4.000 pesetas».

98. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 25 de juny de 1917 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Babra por varios libros y catálogos 547,50 pesetas».

des per una col·lecció de clixés cromàtics valorats en 150 pessetes i un cobrellit amb figures pel qual abonaren 300 pessetes.⁹⁹

La intervenció de Babra a Maricel culminà l'11 de juliol de 1917 amb la venda de la *Bandera del Gremi de Serrallers* (figura 7). Encarregada l'any 1735 per Josep Surroca i Magí, llavors president de la corporació, a Benet Gustà i Banchs, aquest la teixí amb tela de color grana i al mig hi brodà l'escut de Catalunya amb la corona comtal i una àliga que aguantava amb les potes un martell i unes estenalles. Sota l'escut hi col·locà un forrellat i, sota d'aquest, una enclusa que assenyalava la data de confecció.¹⁰⁰

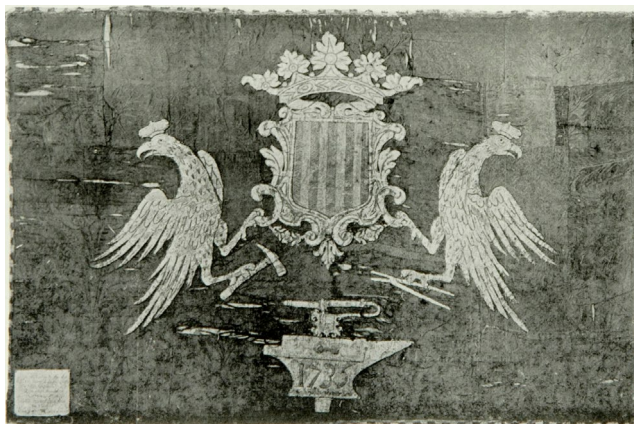

FIGURA 7. *Bandera del Gremi dels Serrallers de Barcelona*, teixida per Benet Gustà i Banchs l'any 1735, reproduïda al monogràfic publicat per la *Revista de Arquitectura* l'any 1918.

99. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A la primera entrada del 27 de juny de 1917 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Babra por una colección de clichés cromáticos. 150 pesetas». A la segona entrada d'aquell dia llegim: «Pagado a Salvador Babra por un cubre camas con figuras. 300 pesetas».

100. «Una relíquia» (1918). *De l'Art de la Forja. Revista del Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona*, núm. 2, pàg. 19. Vegeu també Amenós, 2013: 22–23. El conjunt queda complet amb un pergami cosit a l'angle inferior esquerre, on es pot llegir la llegenda següent: «† / JESUS MA JOSEPH/ LA PRESEN BENDERA SE FEU LO AÑY / 1735 SEN PROMS DE LA PREN COMFRA- / RIA PRIME JUSEPH SUROCA Y / SEGON MAGI MASDELLODES Y / CLAUARI FRANCISCO FIGAROLA Y / CARDENCE, MANUEL ALAS TOTS / MAÑANS / DE LA PRESEN CIUTAT DE BARNª / AÑY 1735». Pel que fa al revers de la peça, hi trobem una informació que serví per atribuir la seva autoria: «JESUS MARIA JOSEPH. LO BRODADÓ QUE LA BRODÁ, BENET GUSTÁ Y BANCHS DE LA PRESENT CIUTAT».

Tenim constància que l'any 1905 la bandera figurava en els inventaris de propietats del gremi, però la dissolució d'aquest comportà que tots els seus béns acabessin sortint a la venda.¹⁰¹ Probablement Salvador Babra, exercint la seva condició de llibreter, es va quedar amb tota la documentació i també amb l'estendard, que va conservar durant força anys. Posteriorment, en la data esmentada de l'11 de juliol de 1917, Utrillo en va abonar 1.050 pessetes.¹⁰² A Sitges es va conservar dintre del marc de noguera que la custodiava per no malmetre-la més, i es va instal·lar a la sala dedicada a la forja, on va romandre exposada presidint l'espai fins a 1921. Temps després va ser traslladada al castell de Tamarit, on va romandre fins a 1986, data en què James Deering Danielson, net i hereu del magnat nord-americà, va decidir de fer-ne donació al Gremi de Serrallers de Barcelona amb la condició que per sempre més formés part de l'entitat.¹⁰³

Després d'aquesta important venda, la relació de Babra amb Maricel es va circumscriure exclusivament al món del llibre. Hi ha constància que el 8 d'abril de 1918 li pagaren 344 pessetes per uns exemplars, alguns procedents de Londres,¹⁰⁴ i que el 16 de setembre proveí de diversos volums la biblioteca del palau per valor de 61 pessetes.¹⁰⁵ A partir d'aquell moment es perd el rastre documental de les seves relacions comercials, segurament perquè les tensions existents entre Deering i Utrillo propiciaren que les compres s'anesin espaiant en el temps, fins que l'any 1921 les tensions entre ells desembocaren en la dissolució del projecte i la marxa de la col·lecció d'art als Estats Units.

La col·lecció d'art de Salvador Babra

La darrera faceta que volem ressenyar en aquest estudi és la de col·leccionista d'art. Durant tota la vida es va interessar per diverses tipologies d'objectes,

101. Tintó, 1980: 86.

102. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*.

103. «La bandera de corpus» (1987). *Butlletí. Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona*. Any 1380, núm. 97, pàg. 3.

104. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 8 d'abril de 1918 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a S. Babra por saldo facturas libros entre ellos los de Londres. 344 pesetas».

105. MU, ref. sense núm. inv., *Liste provisoire des paiements faits par M. Utrillo pour Marycel*. A l'entrada del dia 16 de setembre de 1918 del Llibre de Comptabilitat de Maricel es pot llegir: «Pagado a Salvador Valdra por varios libros. 61 pesetas».

tot i que les seves preferències es concentraren en l'art medieval (pintura i escultura), els llibres, els goigs i els naips. Les obres les atresorava als pisos on vivia i treballava, a la botiga on tenia instal·lada la llibreria i l'editorial i, a partir de 1922, al Mas Cabanyes. Situat a la localitat d'Argentona, aquest casal fortificat construït al segle XVI es convertí en la residència familiar de Babra i esdevingué el lloc ideal per dipositar les obres d'art que posseïa, especialment els grans fragments arquitectònics que comprà.¹⁰⁶

Pel que fa a la pintura, una de les obres més importants que va posseir era el *Retaule dedicat a sant Joan Baptista i sant Joan Evangelista* (finals del segle XIV – principis del segle XV) procedent de l'església de sant Pere de Cubells (Noguera) (figura 8).¹⁰⁷ A la seva mort, la peça continuava en mans de la família, i l'any 1951, el seu fill Salvador Babra Arroyos la va voler vendre als museus de Barcelona per 200.000 pessetes.¹⁰⁸ L'oferta finalment es desestimà i l'única notícia que en sabem l'aportaren Josep Gudiol i Santiago Alcolea Blanch l'any 1986, quan encara situaven el retaule formant part de la col·lecció Babra de Barcelona.¹⁰⁹

Juntament amb el retaule, gràcies al catàleg de l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, tenim notícia que va ser propietari

FIGURA 8. Taula central del *Retaule dedicat a Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista* procedent de l'església de Sant Pere de Cubells.

106. Del Mas Cabanyes (Argentona) es conserven diverses fotografies a l'Arxiu Mas de Barcelona (8017-C a 8039-C i 22482-C) que ens permeten fer-nos una idea d'alguns dels objectes que figuraven al seu interior i del seu estat cap a l'any 1913, poc abans que l'adquirís Salvador Babra.

107. Post, 1941: 578–580. Post n'atribueix l'autoria al Mestre de Cubells.

108. ANC, Institucions, Junta de Museus, Expedients de secretària (Sèrie General), ref. ANCr-715-T-3215, Propostes d'Adquisició. Anys 1950–1952, Carta de Salvador Babra Arroyos a l'Alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, 28-5-1951. El document va acompanyat d'una fotografia en blanc i negre del retaule i d'un croquis a mà que n'indica les mides.

109. Gudiol i Alcolea, 1986: 114 (cat. núm. 352).

d'una còpia italiana d'una taula en la qual es representava la Mare de Déu i el nen abraçats envoltats d'una orla de flors (segle XVI)¹¹⁰ i d'un *Tríptic italià* pintat sobre cedre, en el qual a la taula central figurava el davallament de Crist, mentre que a les portes apareixien representats sant Ildefons i sant Francesc a la part interior, i sant Pere i sant Pau en grisalla a l'exterior.¹¹¹

Les peces escultòriques que reuní possiblement conformaren la part més important de la col·lecció. Els seus interessos el portaren a comprar exemplars de romànic i gòtic, entre els quals trobem una talla policromada que representa Crist jutge amb les mans obertes (segle XIII).¹¹² També adquirí dues imatges vinculades a l'Escola de Lleida, una *santa Úrsula* (segona meitat del segle XIV) procedent de la localitat de Gerb i que possiblement comprà cap a 1905 juntament amb el *Retaule de la Mare de Déu i sant Antoni Abat*, i una *santa Llúcia* (segona meitat del segle XIV), ambdues conservades actualment al Museu Nacional d'Art de Catalunya.¹¹³ Fora de la cronologia medieval, cal situar un relleu florentí esculpit en marbre blanc del segle XVI on s'apreciava la mort de sant Francesc d'Assís, del qual ja era propietari l'any 1929.¹¹⁴

Però, sobretot, en aquest grup d'obres destaca per damunt de la resta la presència de la portalada d'Anzano (La Sotonera, Osca) (figura 9).¹¹⁵ Datada del segle XIII, ja al segle XIX havia cridat l'atenció del pintor Valentín Carderera (1796–1880), que la va plasmar en dos dibuixos realitzats el 10 de juliol de 1855 conservats a la Fundación Lázaro Galdiano.¹¹⁶ Sembla que la història

110. *El arte en España*, 1929: 498 (cat. núm. 1.096). Segons el catàleg, la peça mesurava 1,10 × 0,82 m.

111. *El arte en España*, 1929: 443 (cat. núm. 1.098). Segons el catàleg, el tríptic tancat mesurava 0,87 × 1,26 × 0,23 m.

112. *El arte en España*, 1929: 184 (cat. núm. 1.099). Segons el catàleg, la peça mesurava 1,05 m d'alçada.

113. *Santa Úrsula* (segona meitat del segle XIV, Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 023000-000) i *Santa Llúcia* (segona meitat del segle XIV, Museu Nacional d'Art de Catalunya, núm. cat. 24009-000). Possiblement aquestes dues obres es van incorporar als fons dels museus de Barcelona en la venda realitzada el 9 de gener de 1908. ANC, Institucions, Junta de Museus, Actes de la Junta i organismes predecessors, ref. ANC1-715-T-375, sessió del 9-1-1908.

114. *El arte en España*, 1929: 304 (cat. núm. 1.097). Segons el catàleg, la peça mesurava 0,96 × 0,35 m.

115. Volem agrair al Museu Frederic Marès de Barcelona, i molt especialment a Montse Torras Virgili, les facilitats donades i l'atenció rebuda en l'estudi d'aquesta peça.

116. Valentín Carderera: *Tímpano escultórico de la iglesia de Anzano, Huesca* (1855, Fundación Lázaro Galdiano, Fondo Carderera, núm. inv. 9.183) i *Vista de la Iglesia de Anzano, Huesca* (1855,

FIGURA 9. Portalada del segle XIII procedent d'Anzano (Osca) conservada al Museu Frederic Marès de Barcelona. © Foto: Guillem F-H.

de la seva venda arrenca quan el recinte religiós va ser desafectat i els nous propietaris el convertiren en una hisenda on conreaven cereals.¹¹⁷ A principis del segle XX, en un moment indeterminat entre 1917 i 1922, va ser venuda a Salvador Babra, qui va decidir d'instalar-la a la Masia de Can Cabanyes (Argenton).¹¹⁸ Allí va romandre fins a la seva mort, quan els seus descendents la cederen a l'antiquari Joan Cuyàs i Sala (1872–1958).¹¹⁹ El fill d'aquest, entre 1958 i 1970, la vengué a l'escultor Frederic Marès (1893–1991),¹²⁰ que la incorporà a la

Fundación Lázaro Galdiano, Fondo Carderera, núm. inv. 9.184). Sobre els dos dibuixos: García, 1994–1995.

117. Sembla que originàriament la portalada presentava les arcades profusament decorades, però que el timpà actual, on es representa la Verge i els dos àngels, estava situat en una altra porta del recinte. En un moment indeterminat, els dos elements es van associar i per això es van vendre junts a Salvador Babra.

118. La venda es va produir entre 1917, any del qual daten dues fotografies conservades a l'Arxiu Mas (C-18935 i C-18936) on es veu la portalada al seu lloc d'origen absolutament abandonada i malmesa, i 1922, moment en què Salvador Babra va comprar el Mas Cabanyes d'Argenton, on va instal·lar el conjunt.

119. Velasco, 2016.

120. Llonch, 2002: 78. Establim la data de 1958 perquè va ser l'any de la mort de Joan Cuyàs i Sala, i la de 1970 perquè va ser quan es va fer l'inventari/catàleg del Museu Frederic Marès de Barcelona, i llavors la peça ja figurava a la col·lecció.

seva col·lecció d'escultura pensant que procedia de la col·legiata d'Àger.¹²¹ Avui en dia la portalada d'Anzano forma part de les col·leccions del Museu Marès de Barcelona, on es pot veure exposada al públic.¹²²

Un altre grup important d'objectes eren els llibres, reunits gràcies als excel·lents contactes fets al llarg de tota la seva carrera professional. Malgrat no elaborar mai un catàleg exhaustiu de les seves propietats, gràcies a les seves aportacions com a expositor a l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929, sabem que a casa seva tenia els volums següents: un còdex miniat de pergamí amb les pandectes i les decretals (segle XIV–XV);¹²³ tres volums d'una Bíblia de pergamí amb orles i lletres capitals miniades (principis del segle XV);¹²⁴ un exemplar únic del *Cancionero* de fra Íñigo de Mendoza, imprès a la ciutat de Zamora l'any 1482;¹²⁵ un exemplar de *Mar de istorias*, compilat per Fernán Pérez de Guzmán i editat a Valladolid el 1512;¹²⁶ un exemplar de pergamí titulat *Aviso para cuerdos*, que contenia dibuixos atribuïts a Alonso Berenguete i que es va datar del segle XVI;¹²⁷ un volum de l'*Speculum Humanae Salvationis*, amb vint-i-dos fulls miniats i editat al segle XVI;¹²⁸ un llibre que contenia cinquanta-un dibuixos d'artistes andalusos i d'altres nacionalitats, com Francisco Herrera el Viejo, Juan del Castillo, Alonso Cano, Bartolomé Esteban Murillo o Cornelio Schutt, que posteriorment sembla que va passar a mans de la col·lecció Mateu al castell de Perelada;¹²⁹ un *Àlbum de pájaros iluminados en colores*, amb una coberta policromada del segle XVIII;¹³⁰ i un exemplar enquadernat en vellut de l'*Arte de la lengua general del Reyno de Chile*, escrit per Andrés Febrés i imprès l'any 1765.¹³¹

Finalment, dintre del recorregut per la col·lecció, cal esmentar la presència de nombrosos exemplars de goigs i naips. Dels primers, en va arribar a reunir més de vint mil exemplars, que guardava a casa molt ben estotjats per tal de

121. Informació extreta d'una nota de Joan Ainaud de Lasarte datada de 1989, conservada als arxius del Museu Frederic Marès de Barcelona.

122. *Porta procedent d'Anzano* (segle XIII, Museu Frederic Marès, núm. reg. MFM 107).

123. *El arte en España*, 1929: 232 (cat. núm. I.104).

124. *El arte en España*, 1929: 232 (cat. núm. I.107).

125. *El arte en España*, 1929: 335 (cat. núm. I.103).

126. *El arte en España*, 1929: 335 (cat. núm. I.110).

127. *El arte en España*, 1929: 305 (cat. núm. I.108).

128. *El arte en España*, 1929: 304 (cat. núm. I.105).

129. *El arte en España*, 1929: 526 (cat. núm. I.109).

130. *El arte en España*, 1929: 335 (cat. núm. I.111).

131. *El arte en España*, 1929: 304 (cat. núm. I.100).

preservar-ne la conservació (figura 10).¹³²

Possiblement els més interessants van ser seleccionats per ser reproduïts al llibre de Joan Baptiste Batlle titulat *Los goigs de Catalunya en lo segle XVIII. Recull d'estudis crítics ab un centenar de facsímils y una nota preliminar sobre sa bellesa gràfica*, publicat l'any 1925. Pel que fa als naips, en posseïa una gran quantitat d'exemplars, entre els quals es trobaven mostres espanyoles del segle XV, europees antigues i modernes i baralles de cartes procedents de l'Índia, la Xina i el Japó (figura 11 i figura 12); el resultat era una de les col·leccions més eclèctiques que es podien trobar a Catalunya durant la primera meitat del segle XX.

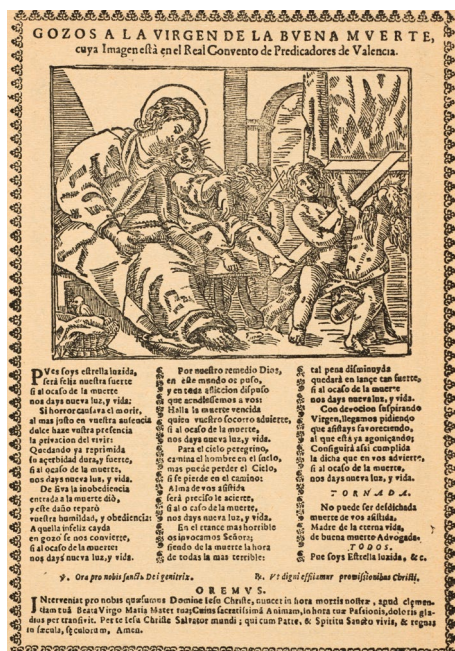

FIGURA 10. *Goig de la Verge de la Bona Mort* (segle XVIII) pertanyent a la col·lecció de Salvador Babra.

FIGURA 11. Selecció de naips pertanyents a la col·lecció Babra publicats a l'*Enciclopedia Espasa*.

132. Serra, 1925: 5.

FIGURA 12. Selecció de naips procedents de l'Índia, la Xina i el Japó pertanyents a la col·lecció Babra publicats a l'*Enciclopedia Espasa*.

Referències bibliogràfiques

- AMENÓS, Lluïsa (2003). «El patrimoni moble del col·legi de mestres manyans, armers i agullers conservat als museus de Barcelona». *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, volum XVII, pàg. 21–29.
- ANGUERA, Pere (1997). *Pau Font de Rubinat (Reus 1860–1948). Vida i actuacions d'un bibliòfil catalanista*. Reus: Museu Comarcal Salvador Vilaseca.
- BASSEGODA, Bonaventura; DOMÈNECH, Ignasi (2011). «Charles Deering y el Palacio Maricel de Sitges (Barcelona)». A: Pérez Mulet, Fernando; Socías Batet, Immaculada (eds.). *La dispersión de objetos de arte fuera de España en los siglos XIX y XX*. Barcelona i Cadis: Publicacions de la Universitat de Barcelona – Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, pàg. 35–57.
- BATLLE, Joan Baptista (1925). *Los Goigs a Catalunya en lo segle XVIII. Recull d'estudis crítics ab un centenar de facsímils y una nota preliminar sobre sa bellesa gràfica*. Barcelona: Tipografia Catòlica.
- BORONAT I TRILL, Maria Josep (1999). *La política d'adquisicions de la Junta de Museus, 1890–1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Monografies de la Junta de Museus de Catalunya, 1.
- COLL MIRABENT, Isabel (2012). *Charles Deering and Ramon Casas. A friendship in art*. Evanston: Northwestern University Press.
- DURÁN I SANPERE, Agustí (1931). «El retaule de Gerp al Museu de la Ciutadella». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 3, pàg. 67–73.
- El arte en España. Exposición Internacional de Barcelona 1929*. (1929). Barcelona: Imprenta de Eugenio Subirana.

- ESPAÑOL BERTRAN, Francesca (2006–2007). «El retaule, els sepulcres de Gerb i la inscripció fundacional de la capella de Santa Maria i Sant Antoni». *Lambard. Estudis d'Art Medieval*, núm. 19, pàg. 39–50.
- ESTRADÉ, Agustí; FULLÀ I BOHIGAS, Núria; SANLLEHY I SABI, M. Àngels (1989). *Catàleg de la Biblioteca «Lambert Mata» de Ripoll*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- FONTANALS JAUMÀ, Reis; LOSANTOS VIÑOLAS, Marga (2007). *Biblioteca de Catalunya 100 anys. 1907–2007*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.
- GARCÍA GUATAS, Manuel (1994–1995). «Carderera: un ejemplo de artista y erudito romántico». *Artígrama*, núm. 11, pàg. 425–450.
- GARZÓN, José A. (2001). *En pos del incunable perdido. Francesch Vicent: Llibre dels jochs partits dels schachs, Valencia, 1495*. València: Biblioteca Valenciana – Generalitat Valenciana.
- (2017). «La jugada maestra de un judío llamado Damiano portuges. El misterio del tratado de ajedrez de 1512». A: *Pasiones bibliográficas II*. València: Societat Bibliogràfica Valenciana Jerónima Gates, pàg. 35–45.
- GUDAYOL, Anna (2006). «Fonts per a l'estudi de la història del llibre i de les biblioteques a la Biblioteca de Catalunya». *Item. Revista de Biblioteconomia i Documentació*, núm. 42, pàg. 129–149.
- GUDIOL, Josep; ALCOLEA BLANCH, Santiago (1986). *Pintura gòtica catalana*. Barcelona: Polígrafa.
- GUILLE I MOLINÉ, Ernest (1997). «Ernest Moliné i Brasés: una personalitat de la història de Catalunya arrelada a l'Anoia». *Separata de la Miscellanea Aqualatensis*, núm. 8, pàg. 491–545.
- Institut d'Estudis Catalans. Anuari MCMVIII* (1908). Barcelona: Henrich y Cia. en Comandita.
- LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS, José Luis (2001). *La facultad de cánones de la Universidad de Cervera (s. XVIII–XIX)* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona.
- LLONCH, Sílvia (coord.). (2002). «Colleccionistes i antiquaris catalans presents al Museu Frederic Marès». A: *La col·lecció somiada. Escultura medieval a les col·leccions catalanes* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Museu Frederic Marès, pàg. 71–123, Quaderns del Museu Frederic Marès, 7.
- LLOPIS, Arturo (1963). «Vendedores de sabiduría. Libreros anticuarios». *La Vanguardia*, 17-3-1963, pàg. 35.
- MARÍN, Maria Isabel (2006). *Cercle Artístic de Barcelona. Primera aproximació a 125 anys d'història*. Barcelona: Reial Cercle Artístic de Barcelona.
- MERINO DE CÁCERES, José Miguel; MARTÍNEZ RUIZ, María José (2012). *La destrucción del patrimonio artístico español. W. R. Hearst: «el gran acaparador»*. Madrid: Cátedra.
- MOLINÉ BRASÉS, Ernest (1930). «Salvador Babra i Rubinat». *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages*, núm. 141, 15 de novembre de 1930, pàg. 97.
- PALAU I DULCET, Antoni (1930). «Salvador Babra. Llibreter a Barcelona». A: *Llibreria Antiquària d'Antoni Palau. Catàlech núm. 39*. Barcelona: La Librería, pàg. 1–3.
- (1935). *Memòries d'un llibreter català*. Barcelona: Llibreria Catalònia.

- PANYELLA, Vinyet (dir.) (2021). *Maricel. Cent anys d'art i cultura a Sitges*. Barcelona: Diputació de Barcelona – Consorci del Patrimoni de Sitges.
- PASSARELL, Jaume (1949). *Llibre de llibreters de vell i de bibliòfils barcelonins d'abans i d'ara*. Barcelona: Millà.
- PLA, Josep (2004). *Obra completa*. Vol. x. *Tres biografies*. Barcelona: Destino.
- POST, Chandler Rathfon (1941). *A History of Spanish Painting. Volume VIII. The Aragonese school in the late middle ages*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- PUERTO, Miguel del (1945). «Deambulando por las librerías anticuarias». *Destino*, 21-4-1945.
- PUIGDEMUNT I PUIG, Eusebi (2021). «Lambert Mata i Sala» [en línia]. *Repertori de col·leccionistes i col·leccions d'art i arqueologia de Catalunya* (RCCAAC). https://taller.iec.cat/rcic/fitxa_una.asp?id_fitxa=135 [consulta: 21 gener 2021].
- SALA, Teresa M. (2004). «Xemeneia monumental de la Generalitat». *La Peça del Mes*. Sitges: Consorci del Patrimoni de Sitges.
- (2005). «La xemeneia monumental de la Generalitat a la gran sala de festes del Palau Maricel de Sitges, una historia recuperada». *Quaderns de Patrimoni de Garraf*, núm. 2, pàg. 23–28.
- SÁNCHEZ SAULEDA, Sebastià (2018). «La col·lecció d'art de Charles Deering al palau Maricel de Sitges (1909–1921)». A: Bassegoda, Bonaventura; Domènech, Ignasi (eds.). *Mercat de l'art, col·leccionisme i museus 2017*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona – Consorci del Patrimoni de Sitges, pàg. 171–197.
- (2021a). *La col·lecció Deering a Maricel de Sitges i al Castell de Tamarit (1909–1921): un somni d'art hispànic frustrat* (tesi doctoral). Barcelona: Universitat de Barcelona [en línia]. *Tesis Doctorals en Xarxa* (TDX). <http://hdl.handle.net/10803/672409> [consulta 20 gener 2021].
- (2021b). «Salvador Babra i Rubinat» [en línia]. *Repertori de col·leccionistes i col·leccions d'art i arqueologia de Catalunya* (RCCAAC). <https://rccaac.iec.cat/?p=85> [consulta 20 gener 2021].
- SERRA Y BOLDÚ, Valeri (1924). «Bibliografia folklòrica: 'Los Goigs a Catalunya'». *La Vanguardia*, 16-7-1924, pàg. 5.
- SOCIAS BATET, Immaculada (2010). *La correspondència entre Isidre Bonsoms Sicart y Archer Milton Huntington: el coleccionismo de libros antiguos y objetos de arte*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres – Associació de Bibliòfils de Barcelona.
- TARÍN-IGLESIAS, José; PLANAS PARELLADA, Josefina (1974). *El Palacio de Pedralbes y el Palacete Albéniz*. Madrid: Patrimonio Nacional.
- TINTÓ I SALA, Margarita (1980). *La història del Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona. Any 1380*. Barcelona: Gremi de Serrallers i Ferrers de Barcelona. Any 1380.
- VELASCO GONZÁLEZ, Alberto (2016). «Una primera aproximació a l'activitat de Joan Cuyás i Sala (1872–1958), decorador, restaurador i agent del mercat de l'art». A: Pérez Carrasco, Yolanda (ed.). *Agents i comerç d'art. Noves fronteres*. Gijón: Trea, pàg. 189–242.
- VINDEL, Francisco (1931). *Catálogo de la «Antigua Librería Babra»*. Barcelona: Antigua Librería Babra.